

# Otizimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Depresyon ve Anksiyete Düzeylerinin İncelenmesi

## Examination of the Depression and Anxiety Levels of the Parents of Children with Autism

Osman Kurt<sup>1</sup>, Edibe Pirinççi<sup>2</sup>, Süleyman Bozkuş<sup>3</sup>, Berrak Yıldırım Aksakal<sup>4</sup>, S. Erhan Deveci<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü, Adıyaman, Türkiye

<sup>2</sup> Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye

<sup>3</sup> Diyarbakır Özel Genesis Hastanesi, Diyarbakır, Türkiye

<sup>4</sup> Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence:

**Osman Kurt**

Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü, Merkez/Adıyaman

T: +90 416 225 01 95 E-mail : drkurtosman@gmail.com

Geliş Tarihi / Received : 11.08.2021 Kabul Tarihi / Accepte: 22.02.2022

Orcid :

Osman Kurt <https://orcid.org/0000-0003-4164-3611>

Edibe Pirinççi <https://orcid.org/0000-0002-1344-4562>

Süleyman Bozkuş <https://orcid.org/0000-0002-3220-5962>

Berrak Yıldırım Aksakal <https://orcid.org/0000-0002-5064-3587>

Süleyman Erhan Deveci <https://orcid.org/0000-0002-3041-2327>

(Sakarya Tıp Dergisi / Sakarya Med J 2022, 12(1):43-51) DOI: 10.31832/smj.981823

### Öz

Amaç	Bu çalışmanın amacı otizimli çocukların anne-babalarının depresyon ve anksiyete düzeylerinin sağlıklı kontrol grubu ile karşılaştırmaktır.
Yöntem ve Gereçler	Bu vaka-kontrol çalışmasına; otizimli çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocukları olan ebeveynler dahil edilmiştir. Çalışmaya 31 vaka ve 31 kontrol olmak üzere toplam 62 ebeveyn alınmıştır.
Bulgular	Vaka grubunda bulunan annelerin depresyon ( $p<0,001$ ) ve anksiyete ( $p=0,003$ ) puanı kontrol grubunda bulunan annelerin depresyon ve anksiyete puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Vaka grubunda bulunan babaların depresyon puanı kontrol grubunda bulunan babaların depresyon puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ( $p=0,002$ ). Anne ve babalar beraber değerlendirildiğinde vaka grubunda bulunan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanı kontrol grubunda bulunan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ( $p<0,001$ ). Otizm derecesi arasında BAÖ açısından anlamlı farklılık görülmüştür ( $p=0,004$ ). Otizimli çocukların özel eğitim merkezindeki eğitim süresi arttıkça ebeveynlerin depresyon ( $r=-0,381$ ; $p=0,034$ ) ve anksiyete ( $r=-0,395$ ; $p=0,028$ ) düzeyleri anlamlı şekilde düştüğü görülmüştür.
Sonuç	Otizimli çocuğa sahip olmak ebeveynlerde depresyon ve anksiyete açısından risk oluşturmaktadır. Otizmin ciddiyeti arttıkça ebeveynlerin anksiyete düzeyleri artmaktadır. Çocukların özel eğitim merkezinde eğitim alması ailelerin depresyon ve anksiyete düzeylerinde azalmaya ilişkilendiği belirlenmiştir.
Anahtar Kelimeler	Otizim spektrum bozukluğu; depresyon; anksiyete

### Abstract

Introduction	The aim of this study is to compare the depression and anxiety levels of the parents of children with autism with the healthy control group.
Materials and Methods	In this case-control study; Parents of children with autism and parents of healthy children were included. A total of 62 parents, 31 cases and 31 controls, were included in the study.
Results	The depression ( $p<0,001$ ) and anxiety ( $p=0,003$ ) scores of the mothers in the case group were found to be significantly higher than the depression and anxiety scores of the mothers in the control group. The depression score of the fathers in the case group was found to be significantly higher than the depression score of the fathers in the control group ( $p=0,002$ ). When the parents were evaluated together, the depression and anxiety scores of the parents in the case group were found to be significantly higher than the depression and anxiety scores of the parents in the control group ( $p<0,001$ ). There was a significant difference between the degree of autism in terms of BAİ ( $p=0,004$ ). It was observed that the depression and anxiety levels of the parents decreased significantly as the education period of the children with autism increased in the special education center.
Conclusion	Having a child with autism poses a risk for depression and anxiety in parents. As the severity of autism increases, parents' anxiety levels increase. It has been determined that children's education in a special education center is associated with a decrease in depression and anxiety levels of families.
Keywords	Autism spectrum disorder; depression; anxiety

## GİRİŞ

Otizm, erken çocukluk döneminde başlayan yaş ilerledikçe klinik bulgularda değişiklikler olabilen, yaşam boyu devam eden, bilişsel ve davranışsal bozukluklarla ilişkili komplike bir nöro-gelişimsel bozukluktur. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)'nin temel özelliklerinin sosyal iletişim eksiklikleri ve tekrarlayan ve olağandışı duysal-motor davranışlar olarak tanımlanması, orijinal tanımından bu yana önemli ölçüde değişmemiştir. Bununla birlikte, otizm artık çok hafif ila şiddetli arasında değişebilen bir spektrum olarak görülmektedir.<sup>1</sup>

Otistik bozukluk DSM IV-TR'de Yaygın Gelişimsel Bozukluklar çatısı altında yer almakta iken, Asperger Sendromu, başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk ve çocukluğun dezintegratif bozukluğu tanı kategorileri yerine birleştirilmiş tek bir otizm spektrum bozukluğu tanısı kullanılmıştır.<sup>2</sup> Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yaptırılan bir 2012 incelemesi, OSB'nin küresel prevalansının yaklaşık %1 olduğunu ve daha yakın tarihli bir incelemede prevalansın gelişmiş ülkelerde %1,5 olduğunu tahmin etmektedir.<sup>3,4</sup> Epidemiyolojik araştırmalar, otizmin erkeklerde kadınlardan daha yaygın olduğunu ve 2010 Küresel Hastalık Yüğü çalışmasında erkeklerde kadınlara göre 4 kat daha fazla (2 kat ile 5 kat arasında değişiklik göstermek üzere) bulunduğunu göstermiştir.<sup>5</sup>

Çocukta sürekli bir bozukluğun olmasının ebeveynler tarafından devamlı başa çıkma gerektiren bir stres kaynağı olduğu ifade edilmiştir.<sup>6</sup> Bahsedilen bu stresler anne ve babada farklı semptom ve bulgulara sebep olmaktadır. Ebeveynlerin bu şekilde devamlı bu stresle karşı karşıya kalması onların duyu durumlarında farklılaşmalara sebep olur. Bu farklılaşmalardan biri ve belki de en sık görüleni depresyondur.<sup>7</sup> Yapılan araştırmalarda ebeveynlerin özürü bir çocuklarının olmasının ruh sağlığı üzerinde çok önemli etkileri olduğu ve bilhassa çocukla sürekli olarak temas halinde ve bağımlılık içinde bulunmalarının, çocuğun özel bakım ve eğitime ihtiyaç duymasının ve gelecek anksiyetesini devamlı olarak tecrübe etmelerinin stresin

önemli boyutları olduğu görülmüştür.<sup>8,9</sup>

Bu çalışmada amaç; otizm spektrum bozukluğu olan hastaların anne-babalarındaki depresyon ve anksiyete seviyelerinin aynı yaş grubundaki sağlıklı çocukların ebeveynlerindeki depresyon ve anksiyete seviyeleri ile karşılaştırılmasıdır. Alınacak sonuçlar otizmlı çocukların ailelerinin de çocuklarının tedavileri sürecinde destek almalarına yönelik atılacak adımların planlanmasında ve düzenlenmesinde yol gösterici olacaktır.

## GEREÇ ve YÖNTEMLER

Bu vaka-kontrol çalışmasında; Vakalar Diyarbakır İl Merkezinde bulunan Özel Diyar Otizm Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine kayıtlı otizmlı hastaların ebeveynleri oluşturmuştur. Vaka grubunu ise benzer sosyodemografik özelliklere sahip sağlıklı çocukların ebeveynleri oluşturmuştur ve yardımcı sağlık personellerinden seçilmiştir. Çocuklar ve aileleri seçilirken belli bir yaş sınırlaması getirilmemiştir. Çalışmada yapılan güç analizine göre %95 güven aralığında ve %80 güçle en az 26 vaka ve 26 kontrol olmak üzere 52 kişiye ulaşılmaması gerektiği belirlenmiştir.

Katılımcılara yapılandırılmış anket uygulanmıştır. Anket başlamadan önce, katılımcılar elde edilen bilgilerin bu araştırmanın bilimsel boyutu haricinde kesinlikle faydalanılmayacağına dair bilgilendirilmiş, uygulanan anket hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından literatür taranarak yapılandırılan anket, iki bölümden oluşmaktadır. İlk aşamada sosyodemografik sorular, ikinci aşamada ise Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ve Beck Anksiyete Ölçeği (BAÖ) bulunmaktadır.

Beck Depresyon Ölçeği; depresyonda görülen bedensel, duysal, bilişsel ve motivasyonel belirtileri ölçmek için Beck ve ark.<sup>10</sup> tarafından geliştirilmiştir. Ölçek depresyon belirtilerinin düzeyini nesnel bir şekilde belirler. Yirmi bir maddenin her birinde 4 seçenek vardır ve her maddeye 0-3 arasında puan verilir. Bu puanların aritmetik olarak toplanmasıyla depresyon puanı saptanır. Toplam puanın

yüksekliği depresyon Őiddetini gösterir. Ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Hisli tarafından yapılmıştır.<sup>11</sup>

Beck Anksiyete Ölçeği; kişinin yaşadığı anksiyete belirtilerinin sıklığını ölçmektedir. Yirmi bir sorudan oluşan, 0-3 arasında puanlanan Likert tipi bir kendini değerlendirme anketidir. Toplam puanın yüksek olması kişinin yaşadığı anksiyetenin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Beck ve ark.<sup>12</sup> tarafından geliştirilmiş; ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Ulusoy ve ark.<sup>13</sup> tarafından yapılmıştır. Depresyon ölçeğinin bizim çalışmamızda hesaplanan Cronbach alfa değerı 0,912 olarak anksiyete için ise 0,845 olarak bulunmuştur.

Çalışma için Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik kurulundan 21/07/2016 tarih ve 154265 sayı ile etik onay ve gerekli idari izinler alınmıştır. Çalışma boyunca araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun şekilde davranılmış, çalışma süreci Helsinki Deklarasyonu ilkelerine uygun olarak yapılmıştır. Araştırmada yer alan katılımcıların kimlik bilgileri gizlilik ilkesine uygun olarak alınmamıştır, araştırmaya katılmaya gönüllü olduklarına dair sözel onamları alınmıştır.

### İstatistiksel Analiz

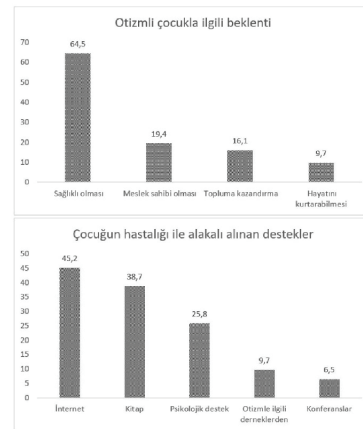
Analizler SPSS (Statistical Package for Social Sciences; SPSS Inc., Chicago, IL) 22 paket programında değerlendirilmiştir. Çalışmada tanımlayıcı veriler kategorik verilerde n,% değerleri, sürekli verilerde ise ortalama±standart sapma değerleri ile gösterilmiştir. Ölçümsel verilerin normallik analizi Shapiro Wilk analizi ile yapılmıştır. Ölçümsel değerkenlerin iki grup arasındaki karşılaştırmasında Student t testi, ikiden fazla grup arasındaki karşılaştırılmasında One Way ANOVA testi uygulanmıştır. Anlamlılığın hangi gruplar arasından kaynaklandığının belirlenmesi için Post Hoc analiz olarak Tukey testi kullanılmıştır. Sürekli değerkenlerin birbiriyle ilişkisinin incelenmesinde Pearson korelasyon testinden yararlanılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi p<0,05 olarak kabul edilmiştir.

### BULGULAR

Çalışmaya 31 otizmlı çocuğu olan ebeveyn ve 31 de kontrol grubu olmak üzere toplam 62 katılımcı dâhil edilmiştir. Vaka grubunun yaş ortalaması 36,3±7,0 (min=26-maks=53) olarak, kontrol grubunun yaş ortalaması ise 34,8±6,9 (min=27-maks=52) olarak bulunmuştur ve gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p=0,413). Vaka grubu ve kontrol grubunun %58,1'i (n=18) anne ve %41,9'u (n=13) ise babadır. Vaka ve kontrol grubu arasında eğitim durumu (p=0,746), meslek (p=0,176), gelir düzeyi (p=0,162) ve çocuk sayısı (p=0,434) açısından anlamlı farklılık görülmemiştir.

Çalışmaya dahil edilen vaka grubundakilerin %9,7'sinde (n=3) akraba evliliği vardır. Otizmlı çocukların yaş ortalaması 6,2±2,6 (min=3-maks=13) olup %71'i (n=22) erkektir. Otizmlı çocukların %9,7'si hafif, %38,7'si orta ve %51,6'sı ağır derecededir. Vaka grubunda bulunanların %51,6'sında anne, %6,5'inde baba ve %41,9'unda ise doktor ilk fark etmiştir. Vaka grubunda bulunan ebeveynlerin %38,7'si psikiyatrik destek almaktadır (Tablo 1).

Çalışmaya alınan vaka grubunun %64,5'i (n=20) çocuğu ile alakalı olarak beklentisinin sağlıklı olması, %19,4'ü (n=6) meslek sahibi olması, %16,1'i (n=5) topluma kazandırılması ve %9,7'si (n=3) ise kendi hayatını kurtarabilmesi olduğunu beyan etmiştir (Şekil 1).



Şekil 1. Otizmlı çocuğu olan gruptakilerin çocukları ile ilgili beklentileri ve alınan destekler

**Tablo 1.** Otizmli çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri

		Vaka		Kontrol		p*
		Sayı	%	Sayı	%	
		36,3±7,0		34,8±6,9		0,413**
Ebeveyn	Anne	18	58,1	18	58,1	1,000
	Baba	13	41,9	13	41,9	
Eğitim durumu	Ortaokul ve altı	11	35,5	9	29,0	0,746
	Lise mezunu	7	22,6	6	19,4	
	Üniversite mezunu	13	41,9	16	51,6	
Meslek	Ev hanımı	11	35,5	5	16,1	0,176
	Memur	6	19,4	11	35,5	
	Serbest meslek	6	19,4	3	9,7	
	Öğretmen	7	22,6	8	9,7	
	İşçi	1	3,2	4	25,8	
Gelir düzeyi	Kötü	12	38,7	6	19,4	0,162
	Orta	11	35,5	11	35,5	
	İyi	8	25,8	14	45,2	
Çocuk sayısı, Ort±SS		2,7±1,4		2,5±1,2		0,434**
Akraba evliliği	Var	3	9,7	-		-
	Yok	28	90,3	-		-
Çocuğun cinsiyeti	Kız	9	29,0	-		-
	Erkek	22	71,0	-		-
Çocuğun yaşı, Ort±SS		6,2±2,6		-		-
Kaçınıcı çocuk	Birinci çocuk	15	48,4	-		-
	İkinci çocuk	3	9,7	-		-
	Üçüncü çocuk	8	25,8	-		-
	Dört ve üstü	5	16,1	-		-
Otizm derecesi	Hafif	3	9,7	-		-
	Orta	12	38,7	-		-
	Ağır	16	51,6	-		-
Özel eğitim merkezindeki eğitim süresi		1,9±1,7		-		-
Okula gidiyor mu?	Evet	6	19,4	-		-
	Hayır	25	80,6	-		-
Tanı süresi (yıl)		2,6±1,8		-		-
Otizmli olduğunu ilk farkedenden	Anne	16	51,6	-		-
	Baba	2	6,5	-		-
	Doktor	13	41,9	-		-
Ebeveynlerin psikiyatrik destek alma durumu	Evet	12	38,7	-		-
	Hayır	19	61,3	-		-

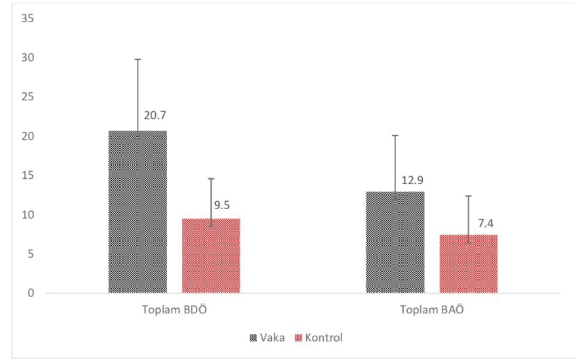
\*Kikare analizi, \*\*Student t testi uygulanmıştır. Ort: Ortalama, SS: Standart sapma

Vaka grubunun %45,2'si (n=14) çocuğu ile alakalı olarak internetten destek aldığını, %38,7'si (n=12) kitaplardan destek aldığını, %25,6'sı (n=8) psikolojik destek aldığını %9,7'si (n=3) otizm derneğinden ve %6,5'i (n=2) konfe-ranslardan destek aldığını belirtmiştir (şekil 1).

Vaka grubunda bulunan annelerin depresyon ( $p<0,001$ ) ve anksiyete ( $p=0,003$ ) puanı kontrol grubunda bulunan annelerin depresyon ve anksiyete puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Vaka grubunda bulunan babaların depresyon puanı kontrol grubunda bulunan babaların depresyon puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ( $p=0,002$ ). Anne ve babalar beraber değerlendirildiğinde vaka grubunda bulunan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanı kontrol grubunda bulunan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ( $p<0,001$ )(Tablo 2, şekil 2).

Tablo 2. Otizmlı çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete ölçek puanlarının karşılaştırılması			
	Vaka	Kontrol	p*
	Ort±SS	Ort±SS	
Anne BDÖ	23,1±8,6	11,1±5,3	<0,001
Anne BAÖ	14,2±7,8	7,7±3,8	0,003
Baba BDÖ	17,5±9,0	7,3±4,0	0,002
Baba BAÖ	11,2±6,0	6,9±6,4	0,089
Toplam BDÖ	20,7±9,1	9,5±5,1	<0,001
Toplam BAÖ	12,9±7,2	7,4±5,0	<0,001

\*Student t testi uygulanmıştır. Ort: Ortalama, SS: Standart sapma, BDÖ: Beck Depresyon Ölçeği, BAÖ: Beck Anksiyete Ölçeği



şekil 2. Otizmlı çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete ölçek puanlarının karşılaştırılması

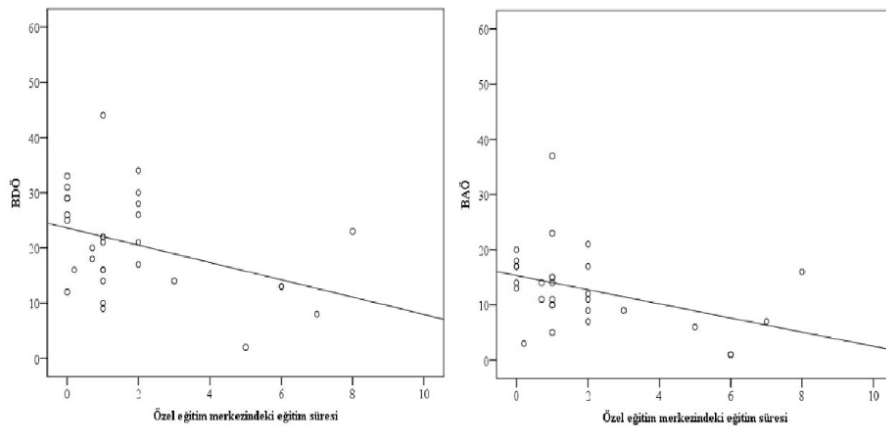
Otizm derecesi arasında BAÖ açısından anlamlı farklılık görölmüştür ( $p=0,004$ ). Bu farklılığın sadece ağır ile hafif arasındaki farktan kaynaklandığı ve ağır olanların anksiyete puanı hafif olanların anksiyetesinden fazla olduğu belirlenmiştir. Diğer parametreler arasında ölçek puanları açısından anlamlı farklılık görölmemiştir ( $p>0,05$ )(Tablo 3).

Yapılan korelasyon analizinde otizmlı çocukların özel eğitim merkezindeki eğitim süresi arttıķça ebeveynlerin depresyon ( $r=-0,381$ ;  $p=0,034$ ) ve anksiyete ( $r=-0,395$ ;  $p=0,028$ ) düzeyleri anlamlı şekilde düştüğu görölmüştür. Aynı zamanda ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanları arasında negatif yönde anlamlı bir korelasyon görölmüştür ( $r=0,680$ ;  $p<0,001$ ).

**Tablo 3.** Depresyon ve anksiyete puanlarının sosyodemografik ve hastalık özelliklerine göre karşılaştırılması

		BDÖ		BAÖ	
		Ort±SS	p*	Ort±SS	p*
Eğitim durumu	Ortaokul ve altı	15,1±8,2	0,057	8,6±5,7	0,052
	Lise mezunu	20,2±12,2		14,2±8,3	
	Üniversite mezunu	12,8±7,7		9,4±6,1	
Meslek	Ev hanımı	18,9±11,3	0,113	11,4±8,7	0,762
	Memur	16,4±7,4		11,0±4,6	
	Serbest meslek	13,6±11,0		8,3±6,6	
	Öğretmen	12,9±6,9		9,3±5,4	
	İşçi	7,8±5,9		9,0±10,5	
Gelir düzeyi	Kötü	17,4±10,6	0,432	10,1±7,9	0,994
	Orta	14,5±6,2		10,3±6,1	
	İyi	13,8±10,5		10,0±6,6	
Çocuğun cinsiyeti	Kız	16,8±9,1	0,125**	9,6±7,5	0,093**
	Erkek	22,3±8,8		14,3±6,7	
Otizm derecesi	Hafif	20,0±12,1	0,404	3,0±3,5a	0,004
	Orta	18,1±8,4		11,1±5,1a,b	
	Ağır	22,8±9,1		16,2±6,9b	
Otizmli olduğunu ilk farkedenden	Anne	23,3±8,9	0,197	15,2±7,3	0,187
	Baba	13,0±4,2		9,0±8,5	
	Doktor	18,8±9,1		10,8±6,4	
Ebeveynlerin psikiyatrik destek alma durumu	Evet	17,8±7,0	0,152**	12,1±4,9	0,606**
	Hayır	22,6±9,9		13,5±8,3	

One Way ANOVA testi, \*\*Student t testi uygulanmıştır. a,bFarklılığın kaynaklandığı grup. Ort: Ortalama, SS: Standart sapma, BDÖ: Beck Depresyon Ölçeği, BAÖ: Beck Anksiyete Ölçeği



Şekil 3. Otizmli çocukların özel eğitim merkezindeki eğitim süresi ile ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanlarının korelasyonu

## TARTIŞMA

Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynleri hem evde hem de toplumda zorluklarla karşı karşıyadır. OSB'si olmayan çocukların ebeveynleri ile karşılaştırıldığında, onlar daha zihinsel sağlık riski, kötü fiziksel ve maddi baskı altındadır; ayrıca daha yüksek boşanma oranları yaşamaları bile muhtemeldir.<sup>14</sup> OSB'li çocukların bakımlarının normal çocuklara göre zor olması ve bakım aşamasında fazladan efor sarf etme zorunluluğunun bulunması ailelere birçok anlamda zorluk çıkarabildiği gibi ebeveynlerin anksiyete ve depresyonları için etiyolojik bir faktör de olabileceği göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Biz de bu çalışmamızda bu fikrinsel hipotezden yola çıkarak OSB'li ve sağlıklı çocukların ebeveynlerinin anksiyete ve depresyon durumlarını araştırdık.

Otizm spektrum bozukluğunda yapılan çalışmalarda sayısal anlamda erkek üstünlüğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) geniş ölçekli olarak yapılan bir çalışmada OSB'nin erkek/kız oranı 4,5:1 olarak bildirilmiştir.<sup>15</sup> Mandy ve ark.<sup>16</sup> tarafından yapılan bir çalışmada erkek/kız oranı 5,25:1 olarak bulunmuştur. OSB'deki cinsiyet dağılımı farklı çalışmalarda farklı oranlarda görülebilir. Erkek/kız oranının 2:1 ile 7:1 arasında değişebileceği çeşitli çalışmalarda belirlenmiştir.<sup>17-19</sup> Perçinel Yazıcı'nın yapmış olduğu retrospektif çalışmada OSB'li çocukların erkek/kız oranı 2,5:1 olarak bulunmuştur ve bu çalışmada erkek hastalardaki prenatal ve perinatal risk faktörlerinin kızlardan daha fazla olduğu görülmüştür.<sup>20</sup> Bizim çalışmamızda da erkek oranı daha fazla ve erkek/kız oranı ise 2,4:1 olarak bulunmuştur. Otizmde bahsedilen bu cinsiyet farklılığının aşırı erkek beyni teorisi (extreme male brain) ya da dişi koruyucu etki (female protective effect) gibi çeşitli faktörlerle ilişkisi olduğu düşünülmektedir.<sup>21,22</sup>

Çocuklarda herhangi bir psikiyatrik hastalığın bulunması ailelerde çocuğun geleceği adına beklentilerinde minimize yaklaşımlar artmaktadır. Bilhassa bu hastalık otizm gibi hayat boyu sürebilen ve baş etme yöntemlerinin tükenmişliğe neden olduğu bir hastalık olduğunda durum daha da ciddileşmektedir. Ebeveynlerin OSB'li çocuklarından

beklentileri aile yapılarına göre çeşitlilik gösterebilmektedir.<sup>23</sup> Bizim çalışmamızda vaka grubunun %64,5'i çocuğu ile alakalı olarak beklentisinin sağlıklı olması, %19,4'ü meslek sahibi olması, %16,1'i topluma kazandırılması ve %9,7'si ise kendi hayatını kurtarabilmesi olduğunu beyan etmiştir. Bu sonuç ailelerin çocuklardan beklentilerinin çok yüksek olmadığı, sadece sağlıklarının iyi olması arzulanmaktadır. Buna karşın meslek sahibi olması ve topluma kazandırılması ile ilgili beklentilerin düşük bulunmuştur. Günümüzde otizmlı kişiler iş bulmak ve ailelerinden bağımsız olarak yaşamak konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.<sup>24</sup> Fakat otizmlı bireylerin iş sahibi olması da ayrıca hem otizmlı bireye hem de ailesine çeşitli faydalar sağlamaktadır. Nitekim Efeoğlu ve Kılınçarslan tarafından otizmlı olup çalışan bireylerin ebeveynlerine yönelik yapmış oldukları çalışmada da ebeveynlerin çocukları ile yaşadıkları sıkıntıların iş istihdamı ile azaldığı bulunmuştur.<sup>25</sup> Bundan dolayı otizmlı bireylerin istihdamının önündeki görülen ve görülmeyen engellerin kaldırılması diğer ailelerin çocukların geleceklere ile alakalı beklentilerinde iyileşmelere sebep olabilir.

Otizm spektrum bozukluğu çocukların yaşamlarını etkileyebildiği gibi bakımını üstlenen ailelerin yaşam kalitelerini ve mental sağlıklarını da ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Her ne kadar bu etkilenme annelerde daha fazla olsa bile son dönemde değişen aile yapısı nedeniyle ve aile içindeki görev dağılımının farklılaşması nedeniyle anne ile birlikte babalar da etkilenmektedir. Durukan ve ark.<sup>26</sup> tarafından yapılan bir çalışmada OSB tanılı çocukların annelerindeki anksiyete ve depresyon puanı kontrol grubunda bulunan annelerin depresyon ve anksiyete puanından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Atılgan ve Kolburan<sup>27</sup> tarafından yapılan bir çalışmada da benzer şekilde otizmlı çocuğu olan annelerin depresyon düzeyi sağlıklı çocuğu olan annelerin depresyon düzeyinden anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Bizim çalışmamızda da otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin anksiyete ve depresyon düzeyi sağlıklı çocuğu olan ebeveynlerinin düzeyinden anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Sonuçlar otizm gibi maddi ve manevi bakım

yükünün fazla olduğu hasta grubunda sadece çocukların değil aynı zamanda bakım veren ebeveynlerin de psikolojik anlamda etkilendiğini göstermektedir.

Otizm spektrum bozukluğunun şiddeti ile ebeveynlerin psikolojik iyi olma halleri arasında zıt yönlü bir korelasyon vardır. Yapılan bazı çalışmaların sonuçları çocuktaki hastalığın şiddeti arttıkça annelerde meydana gelen tükenmişlik, depresyon ve umutsuzluk semptomlarının arttığını ortaya koymaktadır.<sup>28-30</sup> Çocuklar; herhangi bir zihinsel yetersizliği olmama halinden, semptomları ve şiddeti gittikçe artan bir zihinsel engeli olma durumuna göre sıralandığında çocuklardaki engelin şiddeti arttıkça anne babaların ve özellikle de annelerin psikolojik iyi olma durumları zedelenmektedir.<sup>31,32</sup> Bunun yanında zihinsel engeli bulunan çocukların annelerinin hem sağlıklı çocukların annelerine kıyasla hem de daha hafif düzeyde OSB'si olan çocukların annelerine kıyasla daha fazla stres, depresyon ve anksiyete yaşadıkları ve psikolojik durumlarının çocuğun engeli ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.<sup>26,33</sup> Bizim çalışmamızda ise OSB'nin şiddeti arasında depresyon açısından anlamlı farklılık görülmemekle birlikte hastalık şiddeti arttıkça anksiyete puanı artmaktadır.

Anksiyete bozukluklarıyla depresyonun belirtileri arasında belirgin bir benzerlik bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu iki rahatsızlık çok sık bir şekilde bir arada görülür.<sup>34</sup> Öz ve ark. tarafından yapılan çalışmada otizmlı çocukların annelerindeki depresyon puanı ile anksiyete puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon görülmüştür.<sup>35</sup> Bizim çalışmamızda da benzer şekilde ebeveynlerin depresyon ve anksiyete puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Her ne kadar çalışmamızda ebeveynlere klinik tanı konulmamış olsa bile anksiyete ve depresyon belirtileri gösterdikleri ölçekler yardımı ile görülmektedir. Sonuçlarımız anksiyete ile depresyon arasında nedensellikten bahsedilmesi zor olsa bile bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin nedensel taraflarının aydınlatılabilmesi için ileri düzey araştırmalara ihtiyaç vardır denebilir.

Otizm gibi gelişimsel bozukluğu bulunan çocuğu olan ebeveynler psikolojik olarak etkilenmektedirler. İletişim kurmakta zorlanan bir çocuğun ihtiyaçları ve talepleri ile ilgilenme, tehlikeleri algılamada sıkıntıları olan bir çocuğu sürekli korumaya çalışma ve bunla baş etme yeterince stresli ve yorucu bir durumdur.<sup>36</sup> Bu yorucu tempoda kalmanın bir zamansal sınır bulunmamaktadır ve aile buna sürekli maruz kalmaktadır. Buna karşın çocuklar eğer haf-tanın belli zamanlarında özel eğitim alırsa ailelerde fiziksel rahatlama ve dinlenme olabileceği gibi zihinsel anlamda da gevşemeler görülecektir. Nitekim bizim çalışmamızda da yapılan korelasyon analizinde otizmlı çocukların özel eğitim merkezindeki eğitim süresi arttıkça ebeveynlerin depresyon ve anksiyete düzeylerinin anlamlı şekilde düş-tüğü görülmüştür.

#### SONUÇ

Otizmlı çocuğa sahip olmak ebeveynlerde depresyon ve anksiyete açısından risk oluşturmaktadır. Otizmin ciddiyeti arttıkça ebeveynlerin anksiyete düzeyleri artmaktadır. Çocukların özel eğitim merkezinde eğitim alması ailelerin depresyon ve anksiyete düzeylerinde azalmayla ilişkilendiği belirlenmiştir. Otizm tanısı alan çocuklara tedavi yapıldığı gibi çocuğun bakımı ile görevli olan ailelerin de psikolojik anlamda desteklenmesi aileleri psikiyatrik hastalıklardan koruyabilir.

#### Yazarların Katkıları

Fikir/Kavram: O.K., E.P., S.B.; Tasarım: O.K., E.P., B.Y.A.; Veri Toplama ve/veya İşleme: O.K., E.P., S.B., B.Y.A., S.E.D.; Analiz ve/veya Yorum: O.K., E.P., S.B., B.Y.A., S.E.D.; Literatür Taraması: O.K., E.P., S.B., B.Y.A., S.E.D.; Makale Yazımı: O.K., E.P., S.B., B.Y.A., S.E.D.; Eleştirel İnceleme: O.K., E.P., S.B., B.Y.A., S.E.D.;

#### Etik Kurul Onayı

**Çalışma için Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik kurulundan 21/07/2016 tarih ve 154265 sayı ile etik onay ve gerekli idari izinler alınmıştır.**



#### Kaynaklar

1. Lord C, Elsabbagh M, Baird G, Veenstra-Vanderweele J. Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 2018; 392(10146): 508-520.
2. Özkaya BT. Yaygın Gelişimsel Bozukluklardan Otizm Spektrum Bozukluğuna Geçiş: DSM-V'de Karşımıza Çıkacak Değişiklikler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2013; 5(2): 127-139.
3. Elsabbagh M, Divan G, Koh YJ, Kim YS, Kauchali S, Marcın C, et al. Global prevalence of autism and other pervasive developmental disorders. *Autism research*, 2012; 5(3): 160-179.
4. Lyall K, Croen L, Daniels J, Fallin MD, Ladd-Acosta C, Lee BK, et al. The changing epidemiology of autism spectrum disorders. *Annu Rev Public Health*, 2017; 38: 81-102.
5. Lord C, Brugha TS, Charman T, Cusack J, Dumas G, Frazier T, et al. Autism spectrum disorder. *Nature Reviews Disease Primers*, 2020; 6(1): 1-23.
6. Friedrich WN, Wiltner LT, Cohen DS. Coping Resources and Parenting Mentally Retarded Children. *Am J Ment Defic* 1985;90:130-139.
7. Şengül S, Baykan H. Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinde Depresyon, Anksiyete ve Stresle Başa Çıkma Tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi* 2013; 14:30-39.
8. Akkök F, Aşkar P, Karancı AN. Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordaması. *Özel Eğitim Dergisi* 1992; 1:8-12.
9. Cummings ST. The impact of the child's deficiency on the father: A study of mentally retarded and chronically ill children. *Am J Orthopsychiatry* 1976; 46:246-255.
10. Beck AT, Ward CH, Mendelson M, Mock J, Erbaugh J. An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry* 1961; 4:561-71.
11. Hisli N. Beck depresyon envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliği ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi* 1989; 7:3-13.
12. Beck AT, Epstein N, Brown G, Steer RA. An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties. *J Consult Clin Psychol* 1988; 56:893-897.
13. Ulusoy M, Şahin NH, Erkmen H. Türk iş versiyonu Beck Anksiyete İndeksi: Psikometrik özellikleri. *J Cogn Psychother* 1998; 12:163-172.
14. DePape AM, Lindsay S. Parents' experiences of caring for a child with autism spectrum disorder. *Qualitative health research*, 2015; 25(4): 569-583.
15. Christensen DL, Baio J, Braun KVN, Bilder D, Charles J, Constantino JN, et al. Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2012. *MMWR Surveill Summ*. 2016; 65(3): 1-23.
16. Mandy W, Chilvers R, Chowdhury U, Salter G, Seigal A, Skuse D. Sex differences in autism spectrum disorder: evidence from a large sample of children and adolescents. *Journal of autism and developmental disorders*, 2012; 42(7): 1304-1313.
17. Idring S, Lundberg M, Sturm H, Dalman C, Gumpert C, Rai D, et al. Changes in prevalence of autism spectrum disorders in 2001-2011: findings from the Stockholm youth cohort. *Journal of autism and developmental disorders*, 2015; 45(6): 1766-1773.
18. Frazier TW, Georgiades S, Bishop SL, Hardan AY. Behavioral and cognitive characteristics of females and males with autism in the Simons Simplex Collection. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2014;53:329-40.
19. Ozonoff S, Young GS, Carter A, Messinger D, Yirmiya N, Zwaigenbaum L, et al. Recurrence risk for autism spectrum disorders: a Baby Siblings Research Consortium study. *Pediatrics*. 2011;128: 488-495.
20. Perçinel Yazıcı I. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Olgularda Prenatal ve Perinatal. *Türk J Child Adolesc Ment Health*, 2020; 27(3): 187-195.
21. Ferri SL, Abel T, Brodtkin ES. Sex Differences in Autism Spectrum Disorder: a Review. *Curr Psychiatry Rep*. 2018; 20(2): 1-17.
22. May T, Adesina I, McGillivray J, Rinehart NJ. Sex differences in neurodevelopmental disorders. *Curr Opin Neurol*. 2019; 32: 622-626.
23. Yassıbaş U, Şahin CH, Çolak A, Toprak ÖF. Çocukları otizm spektrum bozukluğu olan ailelerin yaşam deneyimlerine yönelik yapılan çalışmaları incelenmesi: Meta-sentez çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2019; 7(1), 86-113.
24. Waisman-Nitzan M, Gal E, Schreuer N. Employers' perspectives regarding reasonable accommodations for employees with autism spectrum disorder. *Journal of Management & Organization*, 2019; 25(4): 481-498.
25. Efeoğlu İE, Kılınçarslan Ö. Çalışma Hayatında Otizmli Bireyler ve Aileleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2021; 23(1): 37-66.
26. Durukan İ, Erdem M, Tufan AE, Türkbay T. Otistik spektrum bozukluğu olan çocukların annelerindeki baş etme tutumları ve depresyon ile anksiyete düzeyleriyle ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2010; 17(2): 75-82.
27. Atılğan SA, Kolburan ŞG. Otizmli ve Normal Gelişimli Çocuğa Sahip Annelerin Depresyon Düzeyleri ve Depresyonla Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 2019; 5(2): 133-160.
28. Demir T, Mukaddes NM, Eralp-Demir D, Bilge S. Otistik bozukluğu olan çocukların annelerinde birinci ekseninde yer alan psikiyatrik bozuklukların araştırılması. *Düşünen Adam*, 2000; 13(2): 82-86.
29. Kim I, Ekas NV, Hock R. Associations between child behavior problems, family management, and depressive symptoms for mothers of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2016; 26: 80-90.
30. Weiss JA, Cappadocia MC, MacMullin JA, Vercili M, Lunsy Y. The impact of child problem behaviors of children with ASD on parent mental health: The mediating role of acceptance and empowerment. *Autism*, 2012; 16(3): 261-274.
31. Benson PR. The impact of child symptom severity on depressed mood among parents of children with ASD: The mediating role of stress proliferation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2006; 36: 685-695.
32. Benson PR, Karlof KL. Anger, stress proliferation, and depressed mood among parents of children with ASD: A longitudinal replication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2009; 39: 350-362.
33. Ogston PL, Mackintosh VH, Myers BJ. Hope and worry in mothers of children with autism spectrum disorders or Down syndrome. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2011; 5: 1378-1384.
34. Türkçapar H. Anksiyete bozukluğu ve depresyonun tamsal ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 2004; 4: 12-16.
35. Öz B, Yüksel T, Nasiroğlu S. Otizm Spektrum Bozukluğu Tamsal Alan Çocukların Annelerinde Görülen Depresyon-Anksiyete Belirtileri ve Damgalanma Algısı. *Arch Neuropsychiatry*, 2019; 57: 50-55.
36. Ütiner Top F. Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 2009; 9(1): 34-42.